



# ULUSLARARASI DİN BİLİMLERİ ÇALIŞTAYI

INTERNATIONAL WORKSHOP  
ON RELIGIOUS SCIENCES

30 ARALIK / DECEMBER 2017

IĞDIR ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ  
IGDIR UNIVERSITY FACULTY OF DIVINITY

ISBN: 978-605-83039-3-5

IĞDIR ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI  
ARALIK 2017



---

## TÜRKİYE'DE İLAHİYAT EĞİTİMİNDE DİN FELSEFESİNİN YERİ VE ÖNEMİ

TUNCAY İMAMOĞLU<sup>1</sup>

Değerli dinleyenler, ben konuşmamı iki bölüm halinde sunmaya çalışacağım. Birinci bölümde din felsefesinin tarihi seyri, Türkiye'de İlahiyat eğitimdeki yeri ve önemi üzerinde duracak, ikinci bölümde ise İslam dünyasında Gazali'den sonra felsefe yoktur şeklindeki söylemlerin nedenini ve yanlışlığını ortaya koymaya çalışacağım.

Şunu öncelikle ifade etmem gerekir ki, din üzerine felsefi yöntemlerle düşünme etkinliği çok eskilere kadar gitmesine rağmen, Din Felsefesi tabiri ilk defa ünlü Alman filozofu Hegel tarafından 1821 yılında Berlin Üniversitesi'nde verdiği derslerle birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Hegel'in din felsefesi kavramını kullanmasının temel nedeni, din ile bilimi uzlaştırma gayretidir.

Klasik İslam düşüncesine baktığımızda ise din felsefesi tabirinin filozoflar tarafından daha önce kullanılmadığını görebiliriz. Bu demek değildir ki İslam filozofları din üzerine felsefi bir etkinlik ortaya koymamışlardır. Farabi, İbn Sina, Kindi ve İbn Rüşd gibi filozofların din üzerinde ortaya koydukları düşünsel faaliyetler ortadadır. Onlar dini, felsefi yöntemlerle ele almış ve din felsefesi yapmışlardır. Ancak din felsefesi tabirini kullanmamışlardır. Bu tabirin kullanılmamasının nedeni İslam düşüncesinde din ile bilim arasında bir kopukluğun ya da zıtlığın bulunmamasıdır. İslam

---

<sup>1</sup> Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Felsefesi

filozofları din-bilim uzlaştırması değil, din-felsefe uzlaştırması yapmışlardır. Din-felsefe uzlaştırması yapmanın arka planında ise üç nedenin olduğunu ifade edebiliriz:

1. İslam dünyasına felsefe Yunan'dan geldiği için Müslümanlar felsefeye karşı soğuk bakmışlar ve bunun dine aykırı olabileceğini düşünmüşlerdir. İşte bu düşünceye karşı Farabi, İbn Sina ve İbn Rüşd gibi filozoflar felsefenin kesinlikle dine aykırı olmadığını ortaya koyma gereği duyarak, din ile felsefeyi uzlaştırma yoluna gitmişlerdir.

2. İslam filozofları Müslüman dünyada entelektüel canlılığı devam ettirmek için din ile felsefeyi uzlaştırmışlardır.

3. Üçüncü neden ise kurumsal din ve peygamberliğin akla aykırı olduğunu ifade eden Ebubekir Zekeriya er-Razi ve İbn Ravi gibi filozoflara cevap vermek, onların düşüncelerinin yanlışlığını ortaya koymak, bir başka ifade ile kurumsal din ve peygamberliğin akla aykırı olmadığını belirtmek için din ile felsefe arasında bir uzlaşma yapılmıştır. Farabi'nin peygamberlikle ilgili risaleler yazması bunun en büyük kanıtıdır.

Görüldüğü gibi İslam düşüncesinde bir din-bilim uzlaştırmasından değil, din-felsefe uzlaştırmasından söz edilebilir. Batı dünyasında ise Ortaçağ'da bilim din tarafından dışlanmış ve bu dışlanma bilim adamlarında çok büyük bir tepkinin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu tepki daha sonraki dönemlerde bir başka tepkinin oluşmasını sağlamış bu defa da bilim dini dışlamaya başlamış ve bilimin insanlığın tüm sorunlarını çözeceği şeklinde bir anlayışın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak zamanla bu anlayışın, yani bilimin insanlığın bütün problemlerini çözebileceğinin mümkün olmadığı görülmüş tekrar dine ihtiyacın olduğu belirmiştir. İşte Hegel'in yaptığı da dışlanan dini yeniden bilimle uzlaşır kılmaktan ibarettir.

Türkiye'de felsefe eğitimi çok eski olmasına rağmen din felsefesi tabiri II. Meşrutiyet'ten sonra kullanılmaya başlanmıştır. II. Meşrutiyet ile birlikte giderek hız kazanan Batılılaşma temayülü

karşısında bu kavram da düşünürler tarafından gündeme alınmıştır. İlk zamanlarda Mehmet Arif, Memduh Süleyman ve Mehmet Şevketi tarafından yazılan çeşitli makalelerde ele alınan din felsefesi, 1926 yılında Daru'l Fünun'da yeni düzenlemeler ve değişiklikler yapıp Ulûm-i Şer'îye şubesi İlâhiyat Fakültesine dönüştürülünce bu yeni fakülteye Din Felsefesi adlı bir ders konulmuştur. Bu dersi İlâhiyat Fakültesinde 1933 yılına kadar Edebiyat Fakültesi Psikoloji kürsüsü hocası Mustafa Şekip Tunç okutmuştur. 1933 yılında Darül Fünun İlahiyat fakültesi kapatılmış bunun yerine daha sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat fakültesi kurulmuştur. Ancak burada din felsefesi dersi 1975 yılına kadar okutulmamış, sistematik felsefe ve mantık dersi verilmiştir. 1975-1976 müfredat programına ise yeniden din felsefesi konulmuş ve bu dersi Prof. Dr. Mehmet Aydın vermeye başlamıştır. Günümüzde ise Türkiye'deki tüm ilahiyat fakültelerinde bu ders okutulmaktadır.

İlahiyat fakültelerinde din felsefesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümünde bir anabilim dalı olarak hizmet vermektedir. Fakültelerin 1. 2.ve 3. Sınıflarında mantık, din sosyolojisi, din psikoloji, Batı ve İslam felsefesi tarihi ve İslam Ahlak felsefesi dersleri okutulmakta son sınıfta ise din felsefesi dersi verilmektedir. Din felsefesi dersi alan öğrenciye daha önce bir alt yapı kazandırıldığı için, öğrenci din felsefesi ile günümüz dünyasında din ile ilgili yapılan felsefi çalışmalardan haberdar olmakta ve din üzerine çok daha sağlıklı bir düşünme kabiliyeti kazanmaktadır.

Her şeyden önce şunu belirtmemiz gerekir ki, dünyada birbirinden oldukça farklı yapılar sahip ve farklı iddialar ileri süren birçok din vardır. Bu dinler temel bazı hususlarda benzer iddiaları savunsalar da birçok yönden değişik fikirlere sahiptirler. Buna göre diyebiliriz ki, bir dinin felsefesinin yapıp yapılamaması, ancak o dinin kendisini felsefeye açıp açmadığına bağlıdır. Eğer bir din kendisini felsefeye açıyorsa o dinin felsefesi yapılabilir, yani bir din felsefesi mümkündür. Aksi durumda ise din felsefesi yapılamaz. İslam dini sürekli insanları düşünmeye, akletmeye çağırdığı için bu dinin felsefesini yapmak son derece doğal bir durum arz

etmektedir. Nitekim felsefe insanın yolda olduğunu belirten bir disiplindir. Aynı şekilde Kur'an da İnşıkak suresi 6. ayette insanın yolda olan bir varlık olduğunu beyan etmektedir. Bu anlamda gerek felsefe gerekse Kur'an bir ortak nokta üzerinde durmaktadırlar. Bunu ifade ederken din ile felsefenin elbette ki aynı şey olduğunu söylemiyoruz. Din ile felsefenin ortak noktaları vardır ve bu İslam dini ile felsefe arasında çokça bulunan bir husustur. Nitekim Cumhuriyet döneminin en büyük müfessir ve felsefecilerinden birisi olan Elmalılı Hamdi Yazır, "Metalib ve Mezahib" adlı bir çeviri esere yazdığı önsözde "diğer dinlerde garip kalmış olan felsefe İslam'da kendisine muhteşem bir yer edinmiştir" "diğer din mensuplarına felsefe yapmak haram, Müslümanlara felsefe yapmak ise helaldir" demektedir. İslam dünyasında hiçbir düşünür Batı düşüncesinde Tertullianus ya da Kierkegaard'ın "saçma olduğu için inanıyorum" şeklindeki ifadelerine benzer bir ifade kullanmamıştır. Bu da bize felsefe ile İslam dini arasında bir uzlaşımın olduğunu göstermektedir. Bu yüzden Türkiye'de İlahiyat fakülteleri müfredat programında din felsefesinin okutulması son derece önemlidir. Din felsefesinin İlahiyat fakültelerinde Kelam dersi yanında okutulmasının öğrencilere büyük yararı vardır. Nitekim kelam dine içten bakarak savunmacı bir yaklaşım tarzı ortaya koymakta, din felsefesi ise dine dıştan bakarak daha sorgulayıcı bir yöntemle dini ele almaktadır. Bu iki bakış açısının ilahiyat fakültelerinde birlikte verilmesi öğrencilere çok daha geniş bir perspektiften dini değerlendirme fırsatı sunmaktadır. Burada hedeflenen temel amaç, dinin daha iyi anlaşılmasını sağlamak, İlahiyat fakültelerindeki öğrencileri globalleşen dünyadaki dini ve felsefi akımlardan haberdar etmek, sorgulayıcı bir bakış açısı kazandırarak, olgu ve olayları daha derinlemesine tahlil etmelerini sağlamaktır.

Konuşmamın başlarında tebliğ metninin iki bölüm halinde sunulacağını, birinci bölümde Türkiye'de İlahiyat Fakültelerinde din felsefesinin yeri ve önemini, ikinci bölümde ise 'İslam dünyasında Gazali'den sonra felsefe yoktur' şeklindeki söylemlerin yanlışlığı üzerinde duracağımı ifade etmiştim. Türkiye'de din felsefesi

dersinin yeri ve önemini bu şekilde kısaca ifade ettikten sonra şimdi de İslam dünyasında felsefe yoktur, Gazali'den sonra felsefe İslam dünyasında sona ermiştir şeklindeki söylem üzerinde durmaya çalışacağım

Gazali'den sonra İslam dünyasında felsefe bitmiştir şeklindeki söylemi Batı dünyasında oryantalistler, İslam dünyasında ise radikal Arap milliyetçileri gündeme getirmektedirler. Bu söylemlerin arka planındaki neden ortaktır. Oryantalistler Gazali'den sonra İslam dünyasında felsefe sona ermiştir derken bu söylemle Selçuklu ve Osmanlı medeniyetini adeta yok saymaktadırlar. Çünkü bilindiği gibi Gazali Selçuklu döneminin en önemli düşünürlerinden birisidir. Gazali'den sonra felsefe sona ermiştir denildiğinde burada hem Selçuklu'da hem de Osmanlı'da felsefe yoktur anlamı çıkmaktadır. Aynı şekilde Arap milliyetçileri de bu söylemle Selçuklu ve Osmanlı'yı devre dışı bırakmaya çalışmaktadırlar. Çünkü onlar da İslam dünyasında Abbasilerle birlikte Arapların hakimiyetlerini kaybettiklerini, üstünlüğün Türklere geçtiğini görmektedirler. Dolayısıyla Gazali'den sonra felsefe bitmiştir şeklindeki söylemle İslam dünyasında Arapların hakimiyeti sona erince bilim ve felsefe sona ermiştir anlayışını haklı çıkarmaya çalışmaktadırlar.

Bu iki anlayışın da yanlışlığı ortadadır. Çünkü İslam dünyasına baktığımızda Felsefe geleneğinin devam ettiğini görmekteyiz. Türkiye'de var olan felsefe geleneği devam etmektedir. Gelenbevi, Kınalızade Ali Efendi, Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi, Rıza Tevfik, Ahmet Naim, Ahmet Mithat Efendi, Elmalılı Hamdi Yazır vb düşünürler bizde var olan felsefe geleneğinin önemli temsilcileridir. Ülkemizde felsefe dersleri hem felsefe bölümlerinde hem de İlahiyat fakültelerinde yoğunlukla okutulmaktadır. Yapılan bu çalıştayda din bilimlerinin önemine yönelik yapılan vurgu son derece önemlidir. İlahiyat fakültelerinde okutulan din bilimleri ve felsefe, temel İslam bilimleriyle daha irtibatlı bir şekilde sunulmalı ve öğrencilerimiz bu konuda yönlendirilmelidir. Onlara eleştirel bakmanın ne kadar önemli olduğu hatırlatılmalıdır. Burada büyük insan Bilge Kral rahmetli Aliya İzzetbegoviç'i anmadan geçeme-

yeceğim. İzzetbegoviç der ki, elimde olsa doğunun bütün okullarına eleştirel düşünce dersleri koyarım. Ona göre, doğunun en temel eksiklerinden birisi eleştirel düşüncededir. Bu çok yerinde bir tespittir. İşte İlahiyat fakültelerinde felsefe ve din bilimleri derslerinin okutulması, öğrencilerin olgu ve olaylara daha eleştirel bakmaları için oldukça önem arz etmektedir. Eleştirel bakmak daha sağlıklı düşünmenin en temel yoludur. Ben bu tür çalıştayların daha yoğunlukla yapılması temennisiyle sözlerime burada son veriyor ve beni sabırla dinlediğiniz için hepinize teşekkür ediyorum.

### **Kaynakça**

- Aydın, Mehmet, *Din Felsefesi*, İstanbul, 1992.
- Bayraktar, Mehmet, *Din Felsefesine Giriş*, Ankara, 1997.
- Bayraktar, Mehmet, *İslam Felsefesine Giriş*, Ankara, 1997.
- Cüendioğlu, Düccane, *Keşf-i Kadim*, İstanbul, 2004.
- Cüendioğlu, Düccane, *Felsefenin Türkçesi*, İstanbul, 2004.
- Dalkılıç, Bayram, *Türkiye’de Din Felsefesine Doğru*, Konya, 2000.
- İzzetbegoviç, Aliya, *Özgürlüğe Kaçışım*, çev. Hasan Tuncay Başoğlu, İstanbul, 2001.
- Yazoğlu, Ruhattin, *Dini Çoğulculuk Sorunu*, İstanbul, 2007.
- Yazoğlu, Ruhattin, *Ruh, Ölüm ve Ötesi*, Gazali Üzerine Bir Araştırma, İstanbul, 2014.
- Yazoğlu, Ruhattin, *Leibniz’de Tanrı ve Ahlak*, Ankara, 2002.